

Rock & Roll boven de Amelandse kwelder: kleptoparasitisme van Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* bij Torenvalk *Falco tinnunculus*

Jouke Altenburg

Binnen en tussen vogelsoorten wordt om voedsel geconcentreerd. Het kan profijtelijk zijn om een ander te laten jagen en de prooi vervolgens af te pakken. In deze bijdrage wordt beschreven hoe een vrouwtje Blauwe Kiekendief met één manoeuvre een mannetje Torenvalk succesvol voor het blok wist te zetten.

Het voorval

Op 13 mei 2021 liep ik rond het middaguur vanaf de kruising van de Waddendijk met de Kooiduinweg over het pad naar de kwelder aan de zuidkant van Ameland. Een vrouwtje Blauwe kiekendief was op een afstand van enkele honderden meters met de kenmerkende lage vlucht aan de rand van de Kooiduinen aan het jagen. Plotsklaps zette ze een strakke slagvlucht in: de vogel maakte flink vaart en vloog in een richting die haar schuin voor me langs zou voeren. Hier stond wat te gebeuren, dus mijn camera gepakt. Toen de vogel op meer dan 100 meter voor me langs vloog (start fotografie), had ik nog niet in de gaten wat er aan de hand was. Dat werd duidelijk toen een mannetje Torenvalk eveneens in het camerabeeld verscheen (Foto boven). Hij had een prooi, hoogstwaarschijnlijk een muis, in zijn klauwen.

Foto 1. Blauwe Kiekendief zit Torenvalk op de hielen; die laatste draagt duidelijk zichtbaar een – vermoedelijke – muis. *Female Hen Harrier chasing prey-carrying Kestrel, Ameland, 12 May 2021.*

De Blauwe Kiekendief verkleinde de onderlinge afstand snel. Dichtbij gekomen ging ze wat hoger vliegen dan het mannetje Torenvalk (Foto 1). Vervolgens ‘drukte’ ze de Torenvalk naar beneden (Foto 2).

In een oogwenk dook ze onder de Torenvalk, maakte de bekende kiekendief-rolbeweging en stak ondersteboven vliegend een klauw uit (Foto 3a). Ze wist (blijkbaar) vat te krijgen op - de prooi in - de klauwen van de Torenvalk. Het gewichtsverschil - een vrouwtje Blauwe kiekendief weegt zo'n beetje het dubbele van een mannetje Torenvalk (Demongin 2020) - en de neerwaartse werking van haar omgekeerde vleugelprofiel versterkten ongetwijfeld de kracht waarmee de Blauwe Kiekendief trok.

Het mannetje Torenvalk sribbelde met wijd gespreide vleugels en staart tegen (Foto 3b), maar was tegen dit geweld niet opgewassen. Hij liet de prooi los en het vrouwtje Blauwe Kiekendief verdween met buit richting de duinenrij.

Tussen de eerste en laatste opname waren twaalf seconden verstreken; het tijdvenster tussen de eerste en laatste foto van deze bijdrage bedroeg vijf seconden.

Foto 2. Blauwe Kiekendief gaat boven de Torenvalk vliegen... *Hen Harrier takes position above the Kestrel...*

Foto 3a (li) en 3b (re). Blauwe Kiekendief maakt rugrol en steekt haar poot uit (links), en krijgt vat op de prooi terwijl de Torenavk tegenstribbelt (rechts). *Hen Harrier rolls over (left) and grabs prey of protesting Kestrel (right).*

Discussie

Kleptoparasitisme is het fenomeen waarbij het ene individu een ander van voedsel berooft. Volgens Brown & Amadon (1968) komt het wereldwijd onder roofvogels niet veel voor, maar maken sommige soorten er wel een gewoonte van. De uitgebreide review van Brockman & Barnard (1979) constateert dat kleptoparasitair gedrag werd waargenomen bij 31 van de 298 soorten Falconiformes, met name onder de Accipitridae (N=22) en de Falconidae (N=9). Zij benoemen ook zes omstandigheden ('ecological conditions') waaronder deze vorm van interspecifieke concurrentie voor kan komen. Het zichtbaar dragen van een gevangen prooi in de snavel of klauwen is op bovenstaand voorval van toepassing.

Hoe?

Maar hoe wordt die prooi dan van wie bemachtigd? Zijn er omstandigheden waaronder deze foerageertechniek frequenter wordt gebruikt dan de reguliere wijze van jagen? De bijlage van Brockman & Barnard (1979) bevat daarover detailinformatie. Als 'slachtoffersoorten' van kleptoparasitair gedrag door Blauwe tussen Torenavk, Blauwe kiekendief en Velduil, waarbij de eerstgenoemde de prooi – een graspieper – wist te bemachtigen. Balfour (1973) meldt in een bondige 'note' diverse gevallen van

interspecifiek kleptoparasitisme tussen roofvogels op de Orkney-eilanden (Verenigd Koninkrijk). Zo registreerde hij hoe beide seksen van de Blauwe Kiekendief zowel Velduilen als Torenvalken en in één geval een Smelleken *Falco columbarius* een prooi afhandig maakten. Schipper (1977) gaat in zijn studie naar de voedsleecologie van drie soorten kiekendieven iets uitgebreider in op het kleptoparasitisme als foerageerstrategie van Blauwe Kiekendieven in het broedseizoen. Een mannetje, mogelijk hetzelfde individu, beroofde op Ameland na een lange achtervolging tot twee maal toe een Velduil van zijn prooi en éénmaal een Grauwe Kiekendief. Schipper refereert verder aan andere waarnemers die eveneens op Ameland Blauwe Kiekendieven zagen kleptoparasiteren op Torenvalken en Velduilen.

Voor de wijze van uitvoering vermelden Brockman & Bernard (1979) de kwalificaties: 'parasitic bird pursues host over long distances' en 'parasitic bird picks food dropped by host'. Vanaf welk moment de Torenvalk zich achtervolgd wist kan ik niet beoordelen, maar het hele voorval duurde (veel) minder dan een minuut. De directe actie was secundewerk en niet bepaald een achtervolging over lange afstand. Verder gaf de Torenvalk zijn prooi zeker niet zomaar op. De optie 'parasitic bird seizes prey directly from host' lijkt beter op het gefotografeerde voorval van toepassing. Deze kwalificatie sluit ook meer aan op de eveneens door Brockman & Barnard (1979) aangehaalde Watson (1977). Deze auteur verhaalt in zijn monografie over een observatie van een mannetje Blauwe kiekendief, die in gevecht met een Torenvalk op de grond viel bij een (succesvolle) beroving van laatstgenoemde.

Omstandigheden

Temeles (1990) bestudeerde in Californië (Verenigde Staten) het foerageergedrag en de voedselconcurrentie tussen Amerikaanse Blauwe Kiekendieven *Circus hudsonius* en enkele andere soorten roofvogels. Weliswaar betrof zijn studie een verwante soort in het winterseizoen, maar de resultaten zijn interessant. De Amerikaanse Blauwe Kiekendieven verdedigden hun voedselterritorium tegen grotere indringers, zoals de Roodstaartbuizerd *Buteo jamaicensis*. Deze werden vooral agressief benaderd wanneer de kiekendieven zelf aan het foerageren waren. Kleinere soorten, zoals de Amerikaanse Torenvalk *Falco sparverius*, werden door de Amerikaanse Blauwe Kiekendieven wél getolereerd en niet weggejaagd. Deze drie roofvogelsoorten hebben een overlappend voedselspectrum. Temeles verklaart het verschil in behandeling door de Amerikaanse Blauwe Kiekendief met de kans om gekleptopariseerd te worden door een Roodstaartbuizerd respectievelijk profijt te trekken van een vangst door een Amerikaanse Torenvalk. Temeles stelt verder dat de mate van honger een sturend mechanisme zou zijn voor kleptoparasitair gedrag door de Blauwe Kiekendieven.

In een vervolgstudie kwantificeerden Temeles & Willicome (1992) het foerageergedrag van en interacties tussen vier soorten roofvogels in de winter, waarbij ze de tweedeling wel of geen sneeuwdek hanteerden. In omstandigheden mét een sneeuwdek bleek kleptoparasitair gedrag bij Amerikaanse Blauwe Kiekendieven beduidend profijtlijker dan regulier foerageren. Tijdens observatiedagen zonder sneeuwdek werd kleptoparasitair gedrag door Amerikaanse Blauwe Kiekendieven in deze studie niet eens vastgesteld. Daar staan de bevindingen van Schipper (1977) tegenover, die

in het broedseizoen geregeld kleptoparasitisme bij Blauwe Kiekendieven vaststelde, eveneens een periode waarin de voedselbehoefte (sterk) is vergroot.

Kitowski (2005) beschouwt kleptoparasitisme meer generiek, namelijk in termen van energiebalans en dominantie. Het is profijtelijk om voedsel af te pakken van een andere soort wanneer het nettoresultaat van die actie in energetische termen groter is dan van zelf foerageren. Boven een open kwelder is een biddende en op muizen stotende Torenavalk van flinke afstand zichtbaar. Als belager moet je een succesvolle vangst door een ‘kandidaat slachtoffer’ echter wel in de smiezen hebben en vervolgens door dominant gedrag ‘af kunnen maken’. Aan de ‘rock and roll’ vaardigheden van het vrouwtje Blauwe Kiekendief op Ameland mankeerde in elk geval niets.

Naschrift

Alle beelden moesten sterk digitaal worden vergroot. Helaas laat ook de scherpte van enkele foto’s te wensen over. Ze hebben echter documentaire waarde, voldoende reden om te worden opgenomen.

Dank

Rob Bijlsma droeg literatuur aan en becommentarieerde een eerder concept, waarvoor mijn dank.

Summary

Altenburg J. 2021. Kleptoparasitic behaviour of female Hen Harrier *Circus cyaneus*. De Takkeling 29: 196-202.

During a hike on 13 May 2021 a hunting female Hen Harrier was observed around noon in the transition zone between dunes and salt marshes of the Wadden Sea Island of Ameland (NL). The bird suddenly switched from regular low-speed hunting at low altitude to a straightforward, fast flight directed at a distant male Kestrel *Falco tinnunculus*. The short pursuit of several seconds culminated in a roll-over manoeuvre during which she switched from flying above the Kestrel to dipping below and seizing the prey (probably a vole). Although the Kestrel shortly held on to the prey, it was successfully taken by the Hen Harrier and carried away. The case of kleptoparasitic behaviour here presented is a photographically documented addition to the vast literature of this phenomenon.

Literatuur

- Balfour E. 1973. Food-piracy between Kestrels and Short-eared owls. *British Birds* 66: 228.
- Brockmann H.J. & C.J. Barnard. 1979. Kleptoparasitism in birds. *Animal Behaviour* 27: 487-514.
- Brown L. & D. Amadon. 1968. Eagles, hawks and falcons of the world. Vol 1. Hamlyn Publishing Group Ltd., Middlesex.
- Demongin L. 2020. Identification guide to birds in the hand. Beauregard, Vendon.
- Dickson R. C. 1971. Interaction of Short-eared owl, Kestrel and Hen Harrier over pipit prey.

- British Birds 64: 543.
- Kitowski I. 2005. Sex skewed kleptoparasitic exploitation of Common kestrel *Falco tinnunculus*: the role of hunting costs to victims and tactics of kleptoparasites. *Folia Zoologica* 54: 371–378.
- Schipper W.J.A. 1977. Hunting in three European harriers (*Circus*) during the breeding season. *Ardea* 65: 53 - 72.
- Temeles E.J. 1990. Interspecific territoriality of Northern harriers: the role of kleptoparasitism. *Animal Behaviour* 40: 361-366.
- Temeles E.J. & T.I. Willicome. 1992. Weather-dependent kleptoparasitism and aggression in a raptor guild. *Auk* 109: 920-923.
- Watson D. 1977. *The Hen Harrier*. Poyser, Berkhamsted.

Adres: Merelweg 30, 4105 WZ Culemborg, jouke.altenburg@gmail.com